

Historian ja etnologian laitos
Jyväskylän yliopisto

PROJEKTIRAKENTAMISTA ITÄRAJAN TUOLLA PUOLEN:

Suomalaisten rakennustyöläisten arki ja elämä Kostamuksessa ja
Svetogorskissa 1972-1983

Jeri Tuominen

Kandidaatintutkielma

Sisällysluettelo

1. Johdanto	1
1.1. Tutkimuskysymykset	1
1.2. Menetelmät ja lähteaineisto	2
1.3. Lähdekritiikki.....	3
1.4. Termistö	4
2. Idänkaupan suuret rakennusvientiprojektit	4
2.1. Sotakorvauksista Svetogorskiin	4
2.2. Finn-Stroin synty ja Svetogorskin rakentaminen.....	5
2.3. Kustannus-solmu: puolen vuosikymmenen sopimusongelma	6
3. Arki ja vapaa-aika	9
3.1. Kulttuurien kohtaaminen laadussa ja kasvotusten	9
3.2. Onnettomuuksia ja työtapaturmia	11
3.3. Työmaiden viinapiru	12
3.4. Alkoholinkäytön rajoittaminen	13
3.5. Viihde ja harrastukset	15
Päätäntö.....	16
Lähdeluettelo.....	18

1. Johdanto

Tämä tutkielma käsittelee Neuvostoliitossa vuosina 1972-1983 työskennelleiden suomalaisten rakennustyöläisten arkea, alkoholinkäyttöä ja vapaa-aikaa. Lisäksi pyritään antamaan yleiskuva Kekkosen ajan idänkaupan suurista rakennusvientiprojekteista. Suomessa aihetta ei kyseiseltä aikaväliltä ole tutkittu akateemisesti, mutta siitä on lähinnä kirjoitettu useita muistitietokokoelmia, kuten Jyrki Koulumiehen *Itärakentajat: Työmailla Neuvostoliitossa* (2020, SKS¹) ja *Kohtalona Kostamus: Risto Kangas-Ikkalan muistelmat* (2012, Siltala) sekä Reijo Lukkarin 2-osainen *Kostamus-sammon rakentajat* (2001 & 2005). Tämä tutkimus keskittyy edellä mainittujen muistitietokokoelmien tavoin Kostamuksen ja Svetogorskin työläisiin, mutta mukaan on otettu myös Tuuloman vesivoimalaitos Kuolan niemimaalla ja Viipurin rakennettu Sovetskin paperitehdas lähinnä tutkimuksellisen vertailun vuoksi.

Aikarajauksen olen tehnyt sen perusteella, miten suurimmat projektit ovat itärakentamisen historiaan ajoittuneet. Sen kulta-ajaksi voidaan katsoa 1970-luku, jolloin idänkaupassa sekä Suomen ja Neuvostoliiton välisessä taloudellisessa yhteistyössä otettiin suurimmat askeleet, alkaen heti vuosikymmenen alusta, kun Svetogorsk-projekti aloitti sen. Aikarajaus voisi ulottua pidemmällekin aina Neuvostoliiton romahtamiseen saakka, mutta koska idänkauppa alkoi jo 1980-luvun puolivälissä heikentyä Neuvostoliiton sisäisten ja taloudellisten ongelmien takia, päätin vetää takarajan vuoteen 1983. Ensimmäisessä käsittelykappaleessa käyn läpi tässä tutkielmassa käsiteltävien idänkaupan rakennusvientiprojektien historian mahdollisimman tiiviisti ja lyhyesti, samalla kuitenkin pyrkien antamaan selkeän kokonaiskuvan Finn-Stroin synnystä ja suurimpien projektien, Svetogorskin ja Kostamuksen, vaiheista suhteutettuna tutkielmani aikaikkunaan. Toisessa käsittelykappaleessa puolestaan keskitytään enemmän tutkimuskysymyksiin.

1.1. Tutkimuskysymykset

Tutkimuskysymykset ovat asetettu niin, että fokuksena on työläisten vapaa-ajan vietto, etenkin alkoholin käytön rooli työmailla ja kuinka se vaikutti rakentajien yleiseen toimintaan

¹Suomen Kirjallisuuden Seura

esimerkiksi Kostamuksessa. Toinen tutkimuskysymys liittyy puolestaan siihen, minkä takia neuvostoliittolaiset pyrkivät antamaan suurimpia projektirakentamisurakoita nimenomaan suomalaisille. Tutkielmassa keskitytään siis kollektiiviseen, yhteiskunnalliseen ja rakennushistorialliseen tutkimukseen. Suomalaisten työläisten välinen kanssakäyminen niin työ- kuin vapaa-ajallakin, heidän suhtautumisensa työhön, neuvostoliittolaisiin ja työympäristöön ja tutkimuksessa keskittyvän aikavälin aikaiset ennakkoluulot Neuvostoliitosta voidaan nähdä tärkeäksi osaksi suomalaisten ja neuvostoliittolaisten että nykyisten venäläisten kanssakäymisen ja yhteistyön historiaa.

1.2. Metodit ja lähdeaineisto

Kandidaatintutkielmassani käytän päämetodina muistitietotutkimusta. Muistitieto eli *oral history* on historiantutkimuksen metodi, joka perustuu historiallisen tiedon keräämiseen yksilöiden tai kollektiivien muistista, eikä perustu kirjattuun tietoon. Se on samalla myös itse tutkimusta ja tutkimuksen tulosta.² Kyseinen metodi mahdollistaa tutkimuskysymyksiin vastaamisen tarkasti ja tietyistä näkökulmista, jotka liittyvät työpaikkakollektiivin jäsenten välisen vuorovaikutuksen tutkimukseen. Lähdeaineisto on siis muistitietometodin johdosta pääosin muistelmapainoiteista, ja aineisto koostuu muutamasta teoksesta, joihin muistelmat on koottu. Kyseiset teokset ovat Suomen entisen Neuvostoliiton kirjeenvaihtaja Jyrki Koulumiehen kokoamia muistelmia. *Itärakentajat* (2020, SKS) on uudempi kokonaisuus, jota varten SKS järjesti keruun vuonna 2019. Kokoelmassa keskitytään Neuvostoliitossa työskennelleisiin suomalaisrakentajiin yleisemmästä näkökulmasta ja monilta eri työmailta. Mukana on Kostamuksen ja Svetogorskin entisten työläisten, niin rakentajien, työmaatulkkinen kuin keittiöhenkilökunnakin, muistelmia tietyistä aiheista, kuten vapaa-ajasta ja venäläisiin suhtautumisesta. *Kohtalona Kostamus: Risto Kangas-Ikkalan muistelmat* (2012, Siltala) on enemmän yhden henkilön, Finn-Stroin entisen toimitusjohtajan, muistelmia, joiden todenmukaisuus teosta varten on varmistettu Suomen ulkoministeriön arkistojen kautta.³ Teos toimii myös tärkeänä pohjana tämän tutkielman kehityksen rakentamisessa, sillä se keskittyy kokonaisuudessa projektirakentamisen ja etenkin Finn-Stroi -yhtymän hallinnollisiin toimiin urakkasopimusvaiheissa. Suurin ja tarkin fokus Kangas-Ikkalan muistelmissa liittyy

²Abrams, Lynn: *Oral History Theory* (2010), 2.

³Koulumies, Jyrki: *Kohtalona Kostamus: Risto Kangas-Ikkalan muistelmat* (2012), 7.

Kostamuksen kaivoskombinaatin sopimuksen lykkääntymisen ja ongelmakohtien eri vaiheisiin vuosina 1972-1977. Kangas-Ikkalan muistelmat ovat kuitenkin niin laajat ja yksityiskohtaiset, että esimerkiksi ensimmäisessä käsittelykappaleessa asioita on yksinkertaistettu kandidaatintutkielman pituuteen viitaten. Tosiasiassa esimerkiksi rakennussopimusten taustalla tapahtui enemmän, lähinnä Suomen ja Neuvostoliiton välisessä kylmän sodan politiikassa, kuin mitä tämä tutkielma antaa ymmärtää. Kandidaatintutkielman pituuden takia en lähde sen enempää analysoimaan politiikkaa taustoituksen ja toisen käsittelykappaleen ensimmäisen alaluvun lisäksi. Pro gradu -tutkielmassa aihe saattaisi olla enemmän esillä.

1.3. Lähdekritiikki

Muistitietoon pohjautuvia aineistoja, kuten äänitteitä, litteroituja haastatteluja ja keräysten kautta koottuja tekstejä käyttäessä tulee tutkimuksessa muistaa se, että tiedon todenmukaisuuteen ja tarkkuuteen vaikuttavat moni tekijä, kuten ympäristö, haastattelun tapahtuma-aika, haastattelija sekä henkilökohtaiset syyt, joiden takia joitakin asioita voi jäädä mainitsematta tai ne muistetaan tarkoituksella eri tavalla, sillä muistelmissa on päällimmäisenä tarkoituksena rakentaa oma todellisuuskäsitys.⁴ Tähän liittyy myös “aika kultaa muistot” -periaate. Sen takia moni asia on saattanut vuosien saatossa nostalgisoitua, tehden aikanaan huonoistakin muistoista positiiviset, mikä vaikuttaa itse muistelijan narratiiviin. Litteroidussa aineistossa myös jotkin asiat on saatettu kirjoittaa toisin tai kokonaan väärin, minkä takia äänitetyt muistitietoaineistot fyysisenä lähteenä voidaan nähdä luotettavampina. Osa *Itäarakentajat*-kokoelman muistikeräysaineistoista jätettiin Koulumiehen mukaan niin, että ne olivat vain muutaman rivin mittaisia ja niitä saattoi tulla samalta muistelijalta useita kappaleita eri päivinä ja jopa kuukausien tauon jälkeen.⁵

Reijo Lukkarin Kostamus-kirjat ovat valitettavasti jääneet pois tästä tutkimuksesta niiden huonon saatavuuden ja vähäisen määrän vuoksi. Luulen, että Koulumiehen teokset riittänevät näin lyhyeen tutkimukseen. Jos kyseessä olisi pro gradu -tutkielma, myös Lukkarin teokset luettaisiin mukaan.

⁴ Fingerroos, Outi jne: *Muistitietotutkimus: Metodologisia kysymyksiä* (2006, SKS)

⁵Koulumies, *Itäarakentajat* (2020), 201.

1.4. Termistö

Tutkimuksessani käytän suurimmaksi osaksi yleistermistöä, mutta tietyn termin koen tärkeäksi avata. Tämä nimitys on *verovanki*, joka helposti voidaan yhdistää lakisanastoon. Todellisuudessa se tarkoittaa henkilöä, joka on tarkoituksellisesti hankkiutunut töihin kauas Suomen rajasta, täten pois maansa verotuksen piiristä. Tätä nimitystä itsestään käyttivät työläiset, jotka työskentelivät muualla kuin Suomen rajan tuntumassa olevilla työmailla tai työpaikoilla.⁶ Svetogorsk ja Kostamus olivat molemmat Suomen verotuksen piirissä, joten verovanki-termiä ei niiden rakentajista käytetty. Toinen termi *clearing-kauppa*, toiselta nimeltään bilateraali-kauppa⁷, puolestaan tarkoittaa sitä, mitä idänkauppa yleisesti oli, eli kahden valtion välistä, molempia hyödyttävää vaihtokauppaa. Tämä sopimusmalli oli voimassa vuosina 1950-1991, osana Suomen ja Neuvostoliiton välistä YYA-sopimusta.⁸

2. Idänkaupan suuret rakennusvientiprojektit

2.1. Sotakorvauksista Svetogorskiin

Jos Suomen ja Neuvostoliiton välisten kauppasuhteiden historiaa lähtee tarkastelemaan, päätyy mitä ilmeisemmin sotakorvausten aikaan. Kuitenkin itä-rakentamisen ja sen rooliin idänkaupan historiassa alkoi varsinaisesti 1950-luvun alussa viimeisinä sotakorvausvuosina, kun Imatran Voima sai urakan korjauttaa ja uudelleenrakentaa Lapin sodassa tuhoutuneen Jäniskosken voimalan, joka oli rauhanteossa jäänyt Suomen rajojen puolelle, mutta myytiin myöhemmin Neuvostoliitolle.⁹ Se valmistui vuonna 1951. Voimalan täsmällisestä ja aikataulussa valmistuneesta urakasta vaikuttanut Moskova tilasi Suomelta samalla vuosikymmenellä vielä Rajakosken, Kaitakosken ja Ylä-Tuuloman voimalat.

Idänkauppa ja sen myötä laajamittaisempi projektirakentaminen käynnistyivät 1960-luvulla,

⁶ Koulumies (2020), 41.

⁷ Kahden toimijan, tässä tapauksessa valtion, kahdenvälinen kauppa, josta molemmat sitoutuvat ehtoihin ja hyötyvät yhtä paljon. Vaihtokauppaa, jossa pääasiallisena valuuttana ei toimi raha. (Investopedia)

⁸ YYA-sopimus eli Ystävyys, Yhteistyö ja Avunanto -sopimus solmittiin 6.4.1948 edistämään Suomen ja Neuvostoliiton naapurussuhteita ja yhteistyötoimintaa rauhan ylläpitämiseksi. (Finlex.fi, Valtiosopimukset 17/1948)

⁹ Koulumies, (2020), 4.

kun vuonna 1956 presidentiksi valittu Urho Kekkonen aloitti säännölliset tapaamiset Neuvostoliiton johdon kanssa, mikä johti siihen, että Neuvostoliitto halusi Suomelta aktiivisempaa roolia maiden välisessä kaupankäynnissä, sillä se oli olennainen osa YYA-sopimusta.¹⁰ Tämä rooli täytettäisiin Suomen osalta projektirakentamisella. Vastineeksi rakennusviennistä Neuvostoliitto oli halukas myymään Suomelle muun muassa sähköjuniaan.¹¹ Neuvostoliiton tavoitteena oli rakennuttaa Siperian Bratzkiin uusi sellutehdas, mutta sen kaukaisen sijainnin vuoksi projektiksi valikoituikin Imatran lähellä, luovutetulla alueella sijaitsevan Enson paperitehtaan täysmittainen uudistus. Tämä laitos, Svetogorsk, oli jämähtänyt 1930-luvulle ja vaati mittavia päivityksiä. Svetogorskissa työskennelleen insinööri Reijo Seppäsen muistelmien mukaan laitos oli niin huonossa kunnossa, että “saranatkin oli korvattu rautalangoilla.”¹²

2.2. Finn-Stroin synty ja Svetogorskin rakentaminen

Kesällä 1970 Neuvostoliitto esitti pyynnön suomalaisten rakennusyriyten tarjouksista. Tarjousten vastaanottajana toimi Neuvostoliiton ulkomaankaupan järjestö Prommashimport. Tarjouspaperit sai käsiinsä aiemmin Lähi-idässä tappiollista projektirakentamista toteuttanut suomalaisten rakennusyriyten liittymä Finnish Contractors Ltd., jonka osakkaiden tavoitteena oli nyt korvata aiemmat tappiot.¹³ Tähän yhtymään kuuluneen Polar Rakennusryhmän toimitusjohtaja, Kekkonen sisäpiiriinkin kuulunut Kauko Rastas aloitti uuden rakennusliittymän kokoamisen Svetogorskia varten, sillä urakka oli kooltaan liian suuri yksittäisille yrityksille, eivätkä suomalaisyritykset halunneet Neuvostoliiton aloittavan kilpailutilannetta niiden välillä.¹⁴ Tämän rakennusliittymän nimeksi tuli Finn-Stroi¹⁵, jonka vuoden 1972 osakkaina toimivat Polar, Rakennuskunta Haka, Insinööritoimisto Oy, Oy Alfred A. Palmberg, Rakennustoimisto A. Puolimatka Oy, Teräsbetoni Oy ja Oy Yleinen Insinööritoimisto. Svetogorskin sopimus allekirjoitettiin maaliskuussa 1972, hintana 37 miljoonaa ruplaa, vuoden 2011 euroissa noin 320 miljoonaa.¹⁶ Samassa kuussa myös Risto

¹⁰ YYA-sopimuksen 5. artikla: “- - Suomen ja Neuvostoliiton taloudellisten ja kulttuurisuhteiden jatkuvaksi kehittämiseksi ja lujittamiseksi.” (Valtiosopimukset, 17/1948)

¹¹ Koulumies, (2012), 44.

¹² Koulumies, (2020), 119.

¹³ Koulumies, (2012), 45-46.

¹⁴ Koulumies, (2012), 47.

¹⁵ Stroi-lyhenne viittaa venäjän kielen sanaan *stroitelstvo* eli rakennusteollisuus.

¹⁶ Koulumies, (2012), 56.

Kangas-Ikkala nimitettiin tahtomattaan Finn-Stroin toimitusjohtajaksi.¹⁷

Svetogorskin peruskivi muurattiin Kekkosen syntymäpäivänä 1973 suurin juhlallisuuksin. Neuvostoliittoa paikalla edusti pääministeri Aleksei Kosygin. Junamatkalla Leningradista Svetogorskiin, Kekkosen, Rastas ja Kosygin neuvottelivat jo seuraavasta suuresta projektista, Kostamuksen kaivoskombinaatista¹⁸, josta oli salaisesti keskusteltu jo Zavidovon metsästysmajalla Kekkosen ja Kosyginin välillä helmikuussa 1971.¹⁹

2.3. Kostamus-solmu: puolen vuosikymmenen sopimusongelma

Ensimmäisen kerran Kostamuksen alue tuli tietoisuuteen sota-aikana, kun Kuhmon eteläpuolella jokin sekoitti hävittäjien kompassit. Syynä oli massiivinen lähes miljardin tonnin rautamalmiesiintymä, jonka Kirilovin veljeskaksikko paikallisti vuonna 1946.²⁰ Neuvostoliitto teki jo 1960-luvulla päätöksen esiintymän hyödyntämisestä. Pääministeri Kosygin näki Kostamuksen lähtöpisteenä idänkaupan vaiheeseen, jossa vastineeksi Kostamuksen rakennusurakasta ja tuotteista Neuvostoliitto pystyisi tuomaan Suomeen neuvostovalmisteisia koneita ja laitteita.²¹ Tämä valtava kaivoskombinaatti, joka nousisi tyhjästä Karjalan metsiin, koostuisi itse rautakaivoksen rikastuttamislaitoiksista, voimalaitoksista, pelletoinnista ja noin 10 000:n asukkaan kaupungista.²² Prommashimport esitti ensimmäisen tarjouspyynnön vuonna 1973, jolloin suunnittelut olivat vielä vaiheessa maanrakennusyhteyksien luomista lukuun ottamatta. Niin Suomessa kuin Neuvostoliitossakin poliittinen tuki Kostamukselle säilyi vahvana, vaikka oikeistossa hanketta kritisoiitiin jyrkästi siksi, että sen nähtiin olevan vain Neuvostoliittoa hyödyttävä projekti.²³ Suurista puolueista Kokoomus oli vielä 1970-luvun lopussakin ainoa, jolla ei ollut toimivia vuoropuhelusuhteita Neuvostoliiton kanssa²⁴, mikä saattoi tulla esiin heitonomaisena kritiikkinä.

¹⁷ Koulumies, (2012), 59.

¹⁸ Kombinaatti on tehtaasta puhuttaessa tuotantolaitosten yhdistymä, jossa raaka-aineesta valmistetaan sekä välituotetta että puolivalmisteesta lopputuotetta. Sosialistisissa maissa termi tarkoitti suurta yritystä, johon kuului yksi tai useampi tuotantolaitos osana samaa raaka-aineen integroitua jalostamisprosessia. (Tekniikan Sanastokeskus 1/1981, s. 12)

¹⁹ Koulumies, (2012), 68.

²⁰ Koulumies, (2012), 79.

²¹ Koulumies, (2012), 81.

²² Koulumies, (2012), 91.

²³ Koulumies, (2012), 169.

²⁴ Suomi, Juhani: *Suomi, Neuvostoliitto ja YYA-sopimus* (2016), 392.

Finn-Stroin osakkaat eivät itse suunnitelleet rakentavansa Kostamusta, vaan projektin suuruuden ja Kangas-Ikkalan muistelmissaan mainitseman Finn-Stroin liian itsenäisen ja Rastaa liian korkean aseman aiheuttaman tyytymättömyyden²⁵ johdosta vuoden 1974 alussa syntyi kolme uutta rakennusyhtymää toteuttamaan Kostamusta: Teollisuus-Kostamus Oy, Kaupunki-Kostamus Oy ja Maanrakennusryhmä, joka oli jo vuonna 1973 saanut tieyhteyksien rakentamisen tehtäväkseen. Finn-Stroi jäi kokonaan neuvotteluista ulos ja nämä kolme uutta yhtymää ryhtyivät jatkamaan niitä, mutta pitkälti tuloksetta.

Sytä Kostamus-sopimusten pitkään lykkääntymiseen aina huhtikuuhun 1977 saakka on monia, osa selitettävissä taloushistorian kautta ja osa myös kulttuurierojen kautta, joita kolmen uuden Kostamus-yhtymän johtoryhmät eivät Kangas-Ikkalan mukaan aikanaan ymmärtäneet. Neuvostoliittolaiset suhtautuivat epäluuloisesti uusien osakeyhtiöiden perustamiseen juuri neuvottelujen alla, ja heille oli tärkeää, että tutut, myötämieliset toimijat olisivat asialla²⁶. Prommashimportin johtaja N.I. Melnikov halusi urakan Finn-Stroille siksi, että hän luotti yhtymään ja oli tyytyväinen Svetogorskin rakentamisen täsmällisyyteen. Kekkosen päiväkirjoista on muun muassa selvinnyt, ettei hän ollut läheskään täysin tietoinen siitä, kuinka jyrkästi Melnikov vastusti kolmea uutta Kostamus-yhtymää.²⁷ Maailmantalouteen vaikuttanut Jom-Kippur -sodan aiheuttama 1970-luvun alun öljykriisi vauhditti inflaatiota ja nosti rakennuskustannuksia useilla kymmenillä prosentilla²⁸, mikä osittain vaikutti Kostamus-sopimuksen venymiseen, sillä Neuvostoliitossa inflaatiota ei länsimaiden näkökulmasta ymmärretty, vaikka valtion oma maksukyky kallistuvaan lännen rakennustyöhön parani. Ruplissa suomalaisten ensimmäiset Kostamus-tarjoukset kävivät 1,4 miljardissa.²⁹ Kostamus-papereita ei saatu esille vuoden 1975 Helsingin ETYK-kokoukseen vastoin Kekkosen ja Leonid Brezhnevin toiveita, sillä neuvottelut olivat jumissa suomalaisten korkeiden hintapyyntöjen takia vielä saman vuoden joulukuussa.³⁰

Sopimussolmu lähti purkautumaan vasta vuoden 1976 keväällä, kun Moskovassa pidettiin uudet Kostamus-neuvottelut, joita varten kolmen yhtymän johtajat olivat antaneet Finn-Stroin

²⁵ Koulumies, (2012), 92.

²⁶ Koulumies, (2012), 89-90.

²⁷ Koulumies, (2012), 128.

²⁸ Koulumies, (2012), 96.

²⁹ Koulumies, (2012), 106.

³⁰ Koulumies, (2012), 113.

toimitusjohtaja Kangas-Ikkalalle täydet valtuudet neuvottelujen ohjaamiseen kokemuksensa ja Melnikov-suhteidensa johdosta.³¹ Tuona keväänä entinen Neuvostoliiton Helsingin lähettiläs ja KGB-agentti Vladimir Stepanov, joka toimi viestinviejänä Kekkosen ja Kremlin välillä, oli tehnyt selväksi, kuinka Neuvostoliiton johdossa vastutettiin Finn-Stroin jättämistä sopimusten ulkopuolelle.³² Stepanov ajoi Kostamusta suomalaisille, kun puolestaan Neuvostoliitossa vaihtoehtona pidettiin ruotsalaista Skanskaa.³³ Moskovan neuvotteluissa Melnikov vaati Finn-Stroin osakkaita sitoutumaan liittymänsä tavoitteisiin “viimeisenä Kostamuksen oljenkortena”, minkä johdosta rakennusurakka viimein päättyi Finn-Stroille. Uusi varmentava sopimus laadittiin saman vuoden elokuussa ja 19.4.1977 käytiin ratkaisevat neuvottelut Melnikovin korvaajan Geirat Rahimbajevin johdolla.³⁴ Kokonaissummaksi päättyi lopulta 457 miljoonaa ruplaa.³⁵ Työt Kostamuksen alueella alkoivat saman vuoden kesällä.

Kostamuksen urakan suuruutta voi määritellä monella eri tapaa. Pelkästään ensimmäisen vaiheen rakennuskohteita oli 371 kappaletta 450 hehtaarin alueella, jolta siirrettiin maata pois yli 11 miljoonan kuutiometrin edestä. Suomen Pankki siirsi ennakkorahat, noin 360 miljoonaa markkaa, suljetulle tilille suojellakseen maan rahamarkkinoita.³⁶ Työvoimahuippu ensimmäisessä vaiheessa oli 3700 työntekijää, toisessa ja kolmannessa 2700.³⁷ Kostamuksen kaikki kolme vaihetta 1977-1985 maksoivat sopimushetkillään yhteensä yli kuusi miljardia markkaa³⁸, kun taas Svetogorskin viisi vaihetta 1972-1988 maksoivat yhteensä 2,6 miljardia markkaa. Vuonna 1980 tehdyssä Neuvostoliiton aikaisemmassa viisivuotiskatsausraportissa 1970-luvulta Suomen idänkaupasta 10% oli rakennusvientä.³⁹ Lähinnä näiden suurprojektien avulla idänkauppa stabilisoi Suomen suhdannevaihteluja vuosikymmenien ajan clearing-kaupan hiipumiseen saakka.⁴⁰

³¹Koulumies, (2012), 137.

³²Koulumies, (2012), 127-131.

³³Rakennuslehti 16.4.2016

³⁴Koulumies, (2012), 157.

³⁵Koulumies, (2012), 162.

³⁶Koulumies, (2012), 165, 176.

³⁷Koulumies, (2012), 219.

³⁸Koulumies, (2012), 219.

³⁹Zaitshikov Vasili jne.: *Neuvostoliitto 80-luvulla: vastauksia suomalaisten kysymyksiin* (1981), 64.

⁴⁰Seppänen, Esa: *Kuka Kekkonen?* (2014), 155.

3. Arki ja vapaa-aika

Neuvostoliiton puolella toteutettujen suurien rakennusprojektien työmaiden arkielämä oli lähinnä eristyksissä olemista muusta ympäröivästä maailmasta. Rakennustyömaat olivat omia yhteisöjään Neuvostoliiton sisässä. Suurten kokojensa johdosta työmaat muodostivat satojen ihmisten kyliä, jopa kaupunkeja, kuten Kostamuksen tapauksessa, jossa parhaillaan asui tuhansia ihmistä. Tässä käsittelykappaleessa analysoin ja käyn läpi keskeisiä yksityiskohtia projektityömaiden arkielämästä. Sellaisia seikkoja, joita muistitietokeruussa *Itärakentajat*-kirjaa varten eniten nousi esille. Näitä ovat esimerkiksi työtaturmat, neuvostoliittolaisten kyseenalainen rakennuslaatu ja sen vaikuttaminen arjessa, harrastukset, kokoontumiset ja muut juhlat kuten harjannostajaiset. Lisäksi pohdin, miten Suomen ja Neuvostoliiton välinen ystävyyspolitiikka saattoi vaikuttaa rakentajien muistelmiin.

3.1. Kulttuurien kohtaaminen laadussa ja kasvotusten

Vaikka suomalaiset olivatkin rakentamassa Neuvostoliiton rajojen sisällä, kanssakäyminen neuvostoliittolaisten kanssa oli hyvin rajoitettua tai kokonaan kiellettyä.⁴¹ Sinänsä erikoinen seikka, sillä 1970-luvulla korostettiin Suomen ja Neuvostoliiton välistä ystävyyttä osana YYA-sopimusta.⁴² Kostamuksen projektiakin luonnehdittiin Neuvostoliitossa “hyväksi ystävyudeksi käytännössä”.⁴³ Tätä Suomi-Neuvostoliitto -politiikasta huolimatta kielletyn kanssakäymisen rajoittamisen periaatetta vartioivat miliisit, joiden läsnäolo työmailla ulottui jo ainakin 1960-luvun alkuun. Pirkko-Liisa Partanen, joka vuonna 2012 antoi haastattelun perheensä elämästä Ylä-Tuloman vesivoimalatyömaalla 1960-luvun alussa muistelee miliisien vahtineen lähinnä viinakauppaa⁴⁴, kun puolestaan Svetogorskissa työskennellyt Rami-nimimerkillä muistellut rakennusmies kertoo heidän lähinnä vahtineen paikallisten ja työmiesten välistä

⁴¹Koulumies, (2020), 47, 132.

⁴² YYA-sopimus, artiklat 5 & 6 (17/1948, Valtionsopimukset, Finlex.fi)

⁴³Zaitshikov, Vasili jne: (1981), 111.

⁴⁴ Pirkko-Liisa Partanen, *Muistoja Ylä-Tulomalta* (30.5.2012)

kanssakäymistä⁴⁵, mutta molempien muistelmissa yhdistyvät kuvailut miliisien olemuksesta ja luonteista: miliisit muistetaan ilmeettöminä kävelleinä tupakoivina korstoina ja vain muutama osasi puhua suomea. Neuvostoliittolaiset puolestaan pitivät suomalaisia juroina ja puhumattomina.⁴⁶

Työporukat esimerkiksi Kostamuksessa koostuivat monista paikallisista rakennustyöläisten ryhmistä. Samoilta paikkakunnilta kotoisin olleet olivat omissa työryhmissään. Kirvesmiesryhmiä oli Kostamuksessa esimerkiksi Kajaanista, Vieremäeltä, Sotkamosta ja Kuhmosta. Pelkästään sotkamolaisia oli 60 yhdessä ryhmässä.⁴⁷ Oletettavasti vapaa-ajalla nämä samat ryhmät pysyivät ja toimivat yhdessä, sillä pelkästään jo eri puolelta Suomea tulleiden henkilöiden välillä oli kulttuurisia eroja. Karjalasta kotoisin oleva betonimyllyläri Keijo Himmanen muistelee, kuinka “elämänsä korvessa” viettäneet kuhmolaiset kummastelivat huuli pyöreänä, kun nuorempi karjalainen neuvoi heitä.⁴⁸

Suurimmat kulttuuriset erot työmailla suomalaisten ja neuvostoliittolaisten välillä olivat kuitenkin itse työkuulttuurissa. Moni rakentaja muistelee niitä eroja, joita pelkästään työn jäljen välillä näkyi. Nimimerkillä *Nuori maalari Suomussalmelta* muistelmansa jättänyt kertoo huomanneensa itänaapurien työtahdin olevan hidasta ja koneet sekä tarvikkeet olivat vanhanaikaisia.⁴⁹ Yleinen mielipide tuntui olevan, että neuvostoliittolaiset rakensivat hyvin huolimattomasti ja määrittelemättömästi.⁵⁰ Samanlaisia havaintoja teki muun muassa Svetogorskin työnjohtajana toiminut Raimo Hovi vuonna 1973, kun neuvostoliittolaiset alkoivat rakentaa varastorakennusta Svetogorskiin: varastolle ei tehty sen kummempia perustuksia kuin pelkkä multapelto, joka kuitenkin muutettiin sepeliksi. Vanhaa sähkötolppaa ei purettu varaston alta ja se jäi paikoilleen.⁵¹ Vanhanaikaisista tai muuten huonokuntoisista työkoneista jäi monelle myös muistoja. Itse Risto Kangas-Ikkala muistelee, kuinka neuvostoliittolaisten työkoneiden määrä ja tarve yksinään työmailla oli valtava, sillä osa niistä ei toiminut.⁵² Huono rakentamisen laatu vaikutti suoraan määrään. Tällä tekijällä voidaan katsoa olleen myös vaikutus Kostamus-sopimuksen venymiseen neuvostoliittolaisten

⁴⁵Koulumies, (2012), 46-47

⁴⁶Koulumies, (2020), 123.

⁴⁷Koulumies, (2020), 206.

⁴⁸Koulumies, (2020), 123.

⁴⁹Koulumies, (2020), 201.

⁵⁰Koulumies, (2020), 117.

⁵¹Koulumies, (2020), 117-118.

⁵²Koulumies, (2012), 155.

pöydissä. Suomalaisten itärakentajien muistelmissa ei kuitenkaan näkynyt varsinaista Neuvostoliitto-vastaisuutta. Suometumisella⁵³ saattaa hyvin olla osaa siihen, millä tavalla suomalaiset ovat työaikojaan muistelleet, vaikka neuvostoliittolaisten rakennuslaatua onkin kummasteltu jopa kritisoivasti. Kangas-Ikkalan muistelmissa kuitenkin neuvostopolitiikan ja suometumisen näkee selkeämmin, sillä hän kuului molempien maiden poliitikkojen lähipiiriin ja osallistui useisiin tapaamisiin ja kokouksiin, joissa esimerkiksi Neuvostoliiton korkeaikäisten johtajien jämäkkyys ja jämähtyneisyys tulevat esille. Näistä neuvotteluista on myös havaittavissa se, miten kylmän sodan aikana Suomi ikään kuin toimi sillanrakentajana idän ja lännen välillä, ottaen huomioon Neuvostoliiton ja sen johdon reaktiot.⁵⁴ On kiinnostavaa, kuinka sekä rakentajat että korkeammat virkamiehet päätyivät molemmat näkemään omalla tavallaan Neuvostoliiton vanhanaikaisuutta ja uudistuskyvyttömyyttä, josta maa 1970-luvun alusta asti kärsi.⁵⁵

Neuvostorakentajien rakennustaidot- ja menetelmät olivat Moskovan päädyn edustajien tiedossa. Finn-Stroilla rakennus- ja projektipäällikkönä toiminut Timo Ruoppa muistelee, kuinka kokouksissa nämä edustajat haukkuivat omat rakentajansa.⁵⁶ Ei siis ole vaikeasti pääteltävissä, minkä takia suuria rakennusprojekteja ajettiin suomalaisille muistakin kuin taloudellisista ja poliittisista syistä maiden välisiä suhteita koskien. Kuten mainittua ensimmäisessä käsittelykappaleessa, jossa kävin läpi idänkaupan projektirakentamisen taustoja, suomalaisten täsmällisyys, nopeus ja rakennustaito olivat neuvostojohtajien arvostuksessa. Luotto suomalaisrakentajiin oli ollut merkittävää jo ennen Finn-Stroin perustamista.

3.2. Onnettomuuksia ja työtapaturmia

Työturvallisuuden puutteet johtivat lukuisiin työtapaturmiin. Svetogorskissa ja Kostamuksessa tapaturmia sattui lähinnä työmaiden suurten kokojen, työtahdin, työntekijöiden määrän ja kokemattomuudenkin takia. Onnettomuuksiin vaikuttivat myös olosuhteet, jotka etenkin Kostamuksessa, keskellä Karjalan korpea, olivat karut. Onnettomuuksien ehkäisyä ja loukkaantuneiden hoitoa hankaloittivat rajabyrokratia sekä puutteellinen työsuojelu.

⁵³ Käsite, joka kuvaa negatiivissävytteisesti Suomen sotien jälkeistä sisä- ja ulkopolitiikkaa Neuvostoliiton läheisen vaikutusvallan piirissä.

⁵⁴ Crosby, H.Peter, (1978): *Kekkosen linja*, 337.

⁵⁵ Tarkka, Jukka, (2006) *Suomen kylmä sota: miten viattomuudesta tuli voima*, 181.

⁵⁶ Koulumies, (2020), 120.

Rajanylitysprosessi oli hidas ja monimutkainen kaikkine neuvostoviranomaisten tarkastuksineen. Jokaisella oli kulkulupa, eli *propuska*.

Kirvesmiehenä Svetogorskissa toiminut Ismo Kunttu nostaa esiin tapaturman, jossa autonkuljettaja putosi rakennustelineeltä ja kuoli vammoihinsa rajabyrokratian aiheuttamien hidasteiden takia. Loukkaantuneiden kulkulupa piti hakea muualta.⁵⁷

Kostamuksesta muistelijoiden mieliin jäivät pari auto-onnettomuutta, joissa menehtyi yhteensä 12 henkeä. Vuonna 1980 työväkeä Kuhmosta Kostamukseen kuljettanut linja-auto törmäsi pysähdyksissä olleeseen raskaan lastin kuorma-autoon. Tätä “Kostamuksen suuronnettomuutta” muistelee muun muassa yksi selviytyjistä, Matti Koistinen, joka vältti menehtymisen siirtymällä linja-auton takaosaan, mutta sai vakavia jalkavammoja.⁵⁸ Tulkkina Kostamuksessa työskennellyt Raili Pihalehto muistaa työnsä puolesta myös kyseisen onnettomuuden sekä toisen liikennetapaturman, jossa betoniauto kolaroi huonolla säällä kahden nuoren neuvostolaisnaisen päälle.⁵⁹

3.3. Työmaiden viinapiru

Alkoholikysymys on asia, joka on lähes aina noussut pinnalle Neuvostoliiton projektirakentamisesta puhuttaessa.⁶⁰ Neuvostoliiton puolella niin alkoholin hinta kuin sen helppo saantikin vaikuttivat sen rooliin projektityömailla. Raittius ei ollut suoranaisesti vaatimus, mutta päivisin ja työaikana rakentajia suositeltiin vahvasti olemaan selvänä.

Miksi alkoholilla oli niin suuri asema rakennustyömailla ja työläisten yhteisöissä? Avainasemassa ja ongelman edellyttäjänä voidaan nähdä työmaiden olosuhteet ja työmiesten taustat sekä itse ikähaarukka. Kostamus ja Svetogorsk olivat kaikki suuria työmaita, joilla työskenteli samanaikaisesti satoja ja tuhansia suomalaisia, monet nuorempaa, perheetöntä ikäpolvea. Työmaa-alueet ja asuinympäristöt olivat rajattuja, tarkkaan valvottuja kokonaisuuksia. Svetogorskin työmaaruokala-apulaisena 1980-luvun alkupuolella toiminut

⁵⁷Koulumies, (2020), 51.

⁵⁸Koulumies, (2020), 114-115.

⁵⁹Koulumies, (2020), 134.

⁶⁰Koulumies, (2020), 97.

Erika Luhtanen toteaaakin muistelmissaan, että rakennustyömaat olivat omia pieniä maailmojaan,⁶¹ minkä johdosta moni työläinen oli tavalla tai toisella eristyksissä muusta maailmasta. Vanhemman ikäpolven rakentajat olivat myös kaukana perheistään, joista suuri osa oli rajan toisella puolella Suomessa.

Verovankina olemisen takia monet olivat kiinni työmailla kokonaisia vuosia, sillä he eivät voineet palata Suomen puolelle verottoman palkkansa takia. Kuten aikaisemmin mainittua, verovankeus ei kuitenkaan ollut Kostamuksen tai Svetogorskin työläisten “taakkana”. Rutiininomainen ajanvietto eristäytyneessä ympäristössä ja yhteisössä altisti yksilöitä toimimaan ryhmän mukaisesti. Joukossa oli todennäköisesti myös sellaisia miehiä, jotka jo ennen työkomennustaan tapasivat nauttia alkoholia enemmän tai hoitaa sillä huoliaan. Tämä koski lähinnä niitä vanhemman ikäluokan rakentajia, jotka olivat taistelleet sodissa, eikä veteraanien alkoholinkäyttö ollut tuolloin Suomessa ongelmallinen asia.

Tulkki Raili Pihalehto nostaa esiin mielenkiintoisen muiston, jossa hän sanoo, että Kostamuksen ja projektirakentamiselämän yhtenä haittapuolena hän näki sen, että työmaalla oli läsnä eräänlainen luokkajako.⁶² Eri henkilöryhmät olivat tunnistettavissa vaatetusten ja kypärien värin kautta. Ruokalat, kaupat ja asuinlohkot olivat myös osa tätä jakoa. Tulkitkin jakautuivat lahtelaisen Anneli Nousiaisen mukaan kahteen ryhmään: kaupunkialueen rakennustyömaan ja teollisuusalueiden tulkkeihin.⁶³ Tämä työläisten sisäinen luokkajako mitä luultavammin ulottui myös alkoholin käyttöön. Parakkiasumuksissa, joissa kymmenet miehet asuvat samoissa tiloissa, korkki ei välttämättä pysynyt kiinni yhtä tehokkaasti kuin työnjohtajien asuinoloissa.

3.4. Alkoholinkäytön rajoittaminen

Viinakauppa niin ruplilla kuin vaihtokaupalla oli Kostamuksessa järjestyslautakunnan, niin

⁶¹Koulumies (2020), 84.

⁶²Koulumies, (2020), 133.

⁶³Koulumies, (2020), 135.

kutsutun “toverituomioistuimen”, valvonnassa⁶⁴, ja se pyrki estämään liiallista vaihtokauppaa ja työaikana juomista, mutta sitä ei Kostamuksen pääluottamusmies Oiva Suutarin muistelmien perusteella kuitenkaan ollut kokonaan kielletty.⁶⁵ Kuitenkin puolenyön jälkeen voimaan astui ulkonaliikkumiskielto, joka oli osana niin kutsuttua järjestyskuria työmaalla.⁶⁶ Voi ehkä päätellä, että valvonta oli joissain määrin vähäisempää etelämpänä ja lähempänä Suomen rajaa, koska Tuuloman vesivoimalatyömaalla Murmanskin alueella, joka oli kauempana rajasta, asuinalue oli aseellisesti vartioitu nimenomaan viinakaupan kitkemiseksi raja-aitooneen, joka erotti asuinalueen muusta ympäristöstä⁶⁷, kun taas Kostamuksessa ja Svetogorskissa liikkuminen oli vapaampaa mahdolliset ulkonaliikkumiskiellot pois lukien. Osasyynä tähän saattoi olla se, että Tuulomassa asui monia lapsiperheitä.⁶⁸ Näillä kielloilla pyrittiin lähinnä vähentämään ja rajoittamaan vaihtokauppaa paikallisten ja suomalaisten välillä. Ei ollut epätavallista vaihtaa tai myydä suomalaisia tuotteita pimeitä ruplia tai venäläistä viinaa vastaan. Kovassa huudossa suomalaistuotteista olivat muun muassa purukumi, kuulakärkikynät⁶⁹ ja Mohair-villalanka.⁷⁰

Rajan ja työmaa-alueen välietäisyydellä voidaan katsoa olleen rooli alkoholin käyttöön. Esimerkiksi Svetogorsk oli niin lähellä rajaa, että työpäivän päätteeksi osa työmiehistä matkusti takaisin Suomen puolelle rajan yli. Siellä työskennellyt Ismo Kuttu muistelee, että viinaongelmaa vähensi osittain se, että työläiset palasivat illaksi Suomeen sen sijaan, että olisivat ryhtyneet juopottelemaan työläisten parakeissa tai käyttäneet vapaa-aikaansa viinan hankkimiseen.⁷¹ Samalla työmaalla työskennellyt betonimylläri Keijo Himmanen kuitenkin toteaa, että Svetogorskin Karhusuon suurissa parakeissa aivan rajan tuntumassa joskus ilmapiiri muuttui niinkin väkivaltaiseksi, että piti soittaa poliisi paikalle rauhoittamaan tilanne.⁷² Verovankityömailla vaikuttaa muistelmien mukaan olleen levottomampaa. Viipurin Sovetskin paperitehdastyömaalla työskennellyt betoniraidoittaja Esa Nikkinen kertoo, kuinka elämä kolmenkymmenen hengen parakeissa ennen kerrostaloasuntojen valmistumista oli rauhatonta juurikin viinan takia, vaikka väkijuoman ottaminen asuintiloissa oli sääntöjen

⁶⁴Koulumies (2020), 99.

⁶⁵Koulumies (2020), 101.

⁶⁶Koulumies, (2020), 100.

⁶⁷Partanen, (30.5.2012)

⁶⁸Partanen, (30.5.2012)

⁶⁹Partanen, (30.5.2012)

⁷⁰Partanen, (30.5.2012) & Koulumies (2020), 210.

⁷¹Koulumies, (2020), 97.

⁷²Koulumies, (2020), 100.

mukaan kiellettyä.⁷³ Silti hänen mukaansa kevätlumien sulaessa parakkien ympäristöstä saattoi löytyä jopa tuhansia tyhjiä pulloja, joita oli joko heitetty ikkunoista ulos tai nautittu nurkkien takana.

Viinapäissään tehtyjä rikoksiakin sattui, niistä tunnetuimpana Kostamuksessa 1980-luvun alussa sattunut tapaus, jossa kaksi humaltunutta suomalaismiestä surmasivat venäläismiehen käärimällä tämän mattoon ja sytyttämällä paketin tuleen. Oikeudenkäynti ja tuomiot tapahtuivat molemmat Suomen puolella.⁷⁴

3.5. Viihde ja harrastukset

Kovista työtahdeista huolimatta itärajakentajilla oli käytössään vapaa-aikaa viihteelle ja harrastuksille. Kostamuksessa viihteen keskuksena toimi Hevosenkälämmin kapakka tai ”ystävyysskievari”, joka toimi tärkeänä rakennustyöläisten ja muiden Kostamuksen työntekijöiden välisenä kokoontumis- ja kohtaamispaikkana.⁷⁵ Tulkki Raili Pihalehto muistelee kapakkaa lämmöllä, ja kuinka siellä nuoremmat kuuntelivat kokeneimpien itärajakentäjien tarinoita.⁷⁶

Suurimmat yhteiset viihdetapahtumat olivat harjannostajaiset. Niissä tarjoihtiin yleensä voileipiä, hernekeittoa, kahvia sekä olutta.⁷⁷ Yhdet harjannostajaiset ovat jääneet muistelijoiden mieleen. Svetogorskin harjakaiset talvella 1977 ovat jääneet erityisesti insinööri Raimo Hovin muistiin, sillä silloin juhlittiin yli -20 asteen pakkasessa. Hän muistelee voileipien olleen jäässä ja oluen hileistä seisseissä pulloissa.⁷⁸ Esiintyjänä harjannostajaisissa tuolloin oli Tapio Rautavaara, joka Hovin mukaan oli Finn-Stroin vakioharjakaisesiintyjä. Hän esiintyi myös Kostamuksen ensimmäisen vaiheen harjannostajaisissa liki 4000:n hengen yleisön edessä syyskuussa 1979. Rautavaara menehtyi vain kaksi viikkoa tämän tilaisuuden jälkeen.

⁷³Koulumies (2020), 99.

⁷⁴Koulumies, (2020), 100.

⁷⁵Koulumies, (2020), 130.

⁷⁶Koulumies, (2020), 131.

⁷⁷Koulumies, (2020), 80.

⁷⁸Koulumies, (2020), 79.

Vaikka työmaiden elämä olikin eristyksellistä, pystyivät itärakentajat harrastamaan monia perinteisiä suomalaisia vapaa-ajan aktiviteetteja. Suomalaisille sydäntä lähellä olevia tekemisiä kuten hiihtoa, sorsastusta ja kalastusta harrastettiin ainakin Kostamuksen työmaalla.⁷⁹ Hiihtäminen Neuvostoliiton puolen metsissä oli kuitenkin asia, jota neuvostoliittolaiset paheksuivat ja pitivät jopa turvallisuushkana⁸⁰ lähinnä sotavuosien muistojen takia. Talvisin kuitenkin Kostamuksessa hiihtolatuja oli kaksi kappaletta: toinen 1.4km pitkä ja toinen 3.6km.⁸¹ Talvella hiihtämisen rinnalla pilkkiminen oli suosittu harrastus, ja kalastuksen parissa työläiset myös sitoivat perhoja.⁸² Työelämää hyödyttämään osa kävi vapaa-aikanaan venäjätunneilla, sillä harvempi tavallinen suomalainen rakennustyöläinen osasi itänaapurin kieltä. Sitä varten työmailla oli töissä tulkkeja.

Vapaa-aika työmailla perustui 1970- ja 80-luvuilla lähinnä yhteisölliseen toimintaan. Oli kyseessä sitten juominen tai kalastaminen, näitä aktiviteetteja mitä ilmeisemmin harrastettiin ryhmissä, sillä eristetyllä työmaa- ja asuinalueella yhteisöllisyydellä ja sosiaalisella kanssakäymisellä voidaan katsoa olleen merkittävä asema aikana, jolloin internet ja sosiaalinen media eivät kuuluneet arkeen.

Päätäntö

Kostamuksen ja Svetogorskin suomalaisten arki oli tapaturma-altista ja eristettyä elämää massiivisilla työmailla. Siitä huolimatta muistitietoaineiston perusteella monet näillä työmailla työskennelleistä muistelevat itärakentajavuosiaan niin haikeudella kuin ylpeydellä. Monet ovat matkanneet myöhemminä vuosina katsomaan töidensä tulosta rajan toiselle puolelle. Yhteisiä piirteitä monissa muisteluissa oli se, että vuodet projektityömailla, etenkin nuorempien työläisten piirissä, muistetaan suurien seikkailujen vuosina. Koska matkustaminen ei 1970- tai 80-luvuilla ollut vielä yleistynyt työläisväestön keskuudessa arkiseksi aktiviteetiksi tai normiksi, oli Suomen rajojen ulkopuolelle matkustaminen aina jännittävä kokemus.

⁷⁹ Koulumies, (2020), 76.

⁸⁰ Koulumies, (2020), 76.

⁸¹ Koulumies, (2020), 78.

⁸² Koulumies, (2020), 79.

Itärajakentäjien arvostetun työvoiman- ja jäljen varjopuolena voidaan nähdä alkoholi. Sen saannin vaivattomuus ja halpa hinta Neuvostoliitossa johti siihen, että työmaat pyrkivät estämään ja rajoittamaan sen käyttöä keinoin, jotka teoriassa olisivat voineet tehdä enemmänkin, mahdollisesti jopa kitkeä ongelman kokonaan, mutta käytännössä se ei onnistunut merkittävästi vähentämään esimerkiksi Kostamuksen tai Sovetskin viinaongelmaa. Voi hyvin olla, että liian tiukat rajoitukset olisivat voineet vaikuttaa radikaalisti työvoiman saatavuuteen ja työmaan yleisen ilmapiirin muuttumiseen negatiivisemmaksi. Neuvostoliittolaiset miliisit kyllä valvoivat ja vahtivat viinakauppaa ja ruplien liikkuvuutta, mutta näin myöhemmin analysoituna näyttää siltä, että neuvostoliittolaisten huolimattomuus ja väliinpitämättömyys työkuultuurissa, mikä näkyi rakennustyössä, vaikutti myös miliisien toimintaan.

Idänkaupan rakennusviennissä korostettiin Neuvostoliiton ja Suomen välistä ystävyyttä, vaikka itse käytännössä työmailla tämän ystävyys ja kanssakäyminen haluttiin rajoittaa välttämättömiä toimia lukuun ottamatta lähes olemattomaksi. Ystävyyden korostaminen näytti lähinnä osalta poliittista fasaadia tavalliselle kansalaiselle, mutta ne kansalaiset, jotka itärajakentäjiksi rajan toiselle puolelle lähtivät, oli se sitten Kostamukseen, Svetogorskiin tai kauemmas verovangeiksi, näkivät tämän poliitikkojen korostaman ystävyyden ja yhteistyön toisen puolen. Rakentajat todistivat myös, miltä kulttuuriset erot näkyivät käytännön toimissa.

Yhteenvetona voi todeta, että suurista työkuultuurisista eroista ja työmaiden eristetyistä olosuhteista huolimatta yleisesti projektirakentamisen vuosia muistellaan suomalaisten rakentajien keskuudessa lämmöllä.

“Mies voi lähteä Kostamuksesta, mutta Kostamus ei miehestä.”

- Vanha sanonta kostamuslaisten keskuudessa

Lähdeluettelo

Tutkimuskirjallisuus:

Abrams, L. (2010): *Oral history theory*. Taylor & Francis Group

Fingerroos, O. jne. (2006): *Muistitietotutkimus: yleisiä kysymyksiä*. Suomen Kirjallisuuden Seura

Hajek, A. (2014): *Oral History Methodology*. London SAGE Publications

Koulumies J. (2020): *Itärakentajat: Työmailla Neuvostoliitossa*. Suomen Kirjallisuuden Seura

Koulumies, J. (2012): *Kohtalona Kostamus - Risto Kangas-Ikkalan muistelmat*. Siltala

Krosby, H-P, suom. Manninen, A.(1978): *Kekkosen linja*. Kirjayhtymä

Seppänen, E. (2014): *Kuka Kekkonen?*. Art House

Suomi, J. (2016): *Suomi, Neuvostoliitto ja YYA-sopimus*. Tammi

Tarkka, J. (1992): *Suomen kylmä sota: miten viattomuudesta tuli voima*. Otava

Artikkelit

Lahjuksilla oli iso merkitys projektivienneissä (Rakennuslehti 16.4.2016)

<https://www.rakennuslehti.fi/2016/04/lahjuksilla-oli-iso-merkitys-projektiviennissa/>

Tietokannat:

Finlex.fi: YYA-sopimus <https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1948/19480017>

Investopedia: <https://www.investopedia.com/terms/b/bilateral-contract.asp>

Termi-info arkisto: Tekniikan Sanastokeskus: TSK tiedottaa (1/81)

<http://www.terminfo.fi/tiedostot/terminfo/pdf-arkisto/TI1980-1.pdf>

Kokoelmat:

Zaitsikov, V. jne. käänt. Heino, U-L (1981): *Neuvostoliitto 80-luvulla: vastauksia suomalaisten kysymyksiin*. Uutistoimisto Novosti, Suomi-Neuvostoliitto-seura

Haastattelut (litteroitu aineisto)

Partanen, P-L. & haastattelija Linna R. (30.5.2012, Jyväskylä) *Muistoja Ylä-Tuulomalta*